

“Qərbi Azərbaycan mədəniyyəti” rubrikasında Qərbi Azərbaycan aşığından və onların zəngin, koloritli poeziyasından danışacağıq. Qərbi Azərbaycanın 16 mahalının hamısında saz-söz adamları, el aşığı, sinədəftər, bədahətən söz deyən adamlar çox olub. Bu şəxsiyyətlərin qiymətli sözlər tarixin ayrı-ayrı açırımlarından keçərək günümüze qədər gəlib çatıb.

Qərbi Azərbaycanın Zəngəzur, Göyçə, Ağbaba və başqa ellərində adı bəlli, sözü qiymətli sənətkarlar çox olub. Mübağilesiz deyə bilirik ki, bu şeirlər aşiq poeziyasının ən maraqlı nümunələridir.

Bildiyimiz kimi, Qərbi Azərbaycanın tarixi-mədəni irsinin məhz Azərbaycan xalqına mənsubluğunun isbata ehtiyacı yoxdur. Qərbi Azərbaycandakı aşiq mühiti və onun görkəmli nümayəndələri çoxdur. Əlbəttə, zamanımızda daha çox göyçəli aşiq Ələsgər tanınır...

Adım Ələsgərdir, Göyçə mahalım

Dolanım başına, mən dərdin alım,

Hüsünün şöləsinə xəstə xəyalım

Pervanədi, şəmistanlar dolanır.

Ustad aşığın sazının tellərindən, ürəyinin nurundan yaranan bu şeir indi də aşıqların dil əzbəridir. Sırr deyil ki, adı "Dədə Qorqud" kitabəsində çəkilən Göyçə eli aşiq sənətinin əsas ünvanlarından olub. Bu mahalda adı bəlli ustadlar yetişib. Biz Miskin Abdalın, Ağ Aşığın (Allahverdi), Aşıq Alının, aşiq Ələsgərin, Növrəs İmanın, daşkəndli aşiq Nəcəfin, şair Məmmədhusəynin, Zodlu Abdullanın və başqalarının adlarını çəkə bilirik. Bu sənətkarlar Göyçə mahalındadır, amma bütövlükdə onlar Qərbi Azərbaycandan aşiq mühitinin təmsilçiləridir.

*İgdidin dönməsin əhdi,
Yana çevrilməsin təxdi,
Məmməd Hüseynin bəxdi,
Yatıb, oyanmaz, oyanmaz.*

Bu misraları Şair Məmmədhusəyn yazıb, o, XIX əsr Göyçə aşığı və el şairləri içərisində seçilən görkəmli sənətkarlardandır. 1800-cü ildə Göyçənin Daşkənd kəndində anadan olan Məmmədhusəyn bədahətən şeir deməyə qadir bir şair imiş. Daşkənddə yaşayan "Şairilər" nəslə şairin adı ilə bağlıdır və onun nəsil şəcərəsinin üzvləridir... Şair Məmmədhusəynin şeirlərinin oxunduğu saz havasına "Məmmədhusəyni" deyirlər. Bu d ondan qaynaqlanır ki, el şairinin şeirləri saz üstə qanadlanır.

Söz Göyçə şairlərinin, aşıqlarının poeziyasından düşmüşkən, qeyd edək ki, o mahalda Növrəs İman adlı bir haqq aşıqı, söz ustası olub. Həyatı, taleyi müəmmal olan və itkin düşən İman 13 may 1903-cü ildə Göyçə mahalının Ağkilsə kəndində anadan olub. O Aşıq Ələsgərin qardaşı Məşədi Salehin oğludur. İman təhsilini Göyçənin Hüseynquluoğalı kəndində molla məktəbində almışdır. Bir müddət Kəlbəcər rayonunun Seyidlər kəndində kənd sovetinin katibi vəzifəsində işləmişdir. İman 1930-cu ildə əsəb xəstəliyinə tutulmuş və 1932-ci ildə itkin düşmüşdür. Bu tarixdən sonra onun haqqında hər hansısa məlumat

alınmamışdır. Növrəs İman Aşıq Ələsgər ədəbi məktəbinin yetişdirdiyi ən istedadlı şair aşıqlardandır. O, gənc yaşlarından şeir yazmağa başlamış və tez bir zamanda xalq içərisində ustad aşiq kimi məşhurlaşmışdır.

Bədahətən şeir demək qabiliyyətinə malik olan el sənətkarının saysız-hesabsız qoşma, gəraylı, tənqis, divanı, müxəmməs, ciğalı tənqis, müstəzad, dodaqdəyməz və sair şəkillərdə şeirləri olmuşdur. Təəssüf ki, o, xəstələndikdən sonra bu sənət incilərinin əksəriyyətini öz əli ilə məhv etmişdir. Deyilənlərə görə onun dram əsərləri də varmış. İman özündən əvvəlki bir çox aşiq və el şairlərinin şeirlərinə cavab yazmış və açılmamış qıfıl bəndləri açmışdır. Bu barədə İmanın irsini tədqiq edənlər yazır.

Göyçə sakiniyəm, adımdı İman,

Könlüm çox sınaqda, halım pərişan.

Hər nə ki sırım var, eylədim bəyan,

Dedim sana hər nişanı, ay mara!

Göyçənin aşiq şairlərinin də, Qərbi Azərbaycanın digər el şairlərinin də şeirlərində açıq şəkildə ifadə edilən bir məqam var. Bu da onların o torpaqların əsl sahibləri olduqlarını bildirmələridir. Qərbi Azərbaycanın sazlı-sözlü ellərindən biri də Ağbaba mahalıdır ki, burada da çoxlu söz xridarları yetişib. Aşıq Nəsis, aşiq İsgəndər Ağbabalı kimi ozanlar bu torpaqda yetişib. Deyirlər ki, bu mahalın Qasim Əfəndi, Heydər Xoca, Güllüoğlu İsgəndər, Daşdan Daşdanov kimi el şairləri də olub.

Qırx dördüncü ildə qarışdı başım,

Elə bil qaralar geymişdi yaşım.

Məndən üz döndərdi qohum-qardaşın,

Baxtım qara gəldi, qalanı gördüm...

Aşıq İsgəndər Ağbabalının şeirindən bir bənddir. şiq İsgəndər Ağbabalı Ağbaba aşiq havalarının ("Çıldır divanisi", "Xoşqılıq", "Xoşdamağı", "Ağbabayı", "Ağbaba qaytarması", "Şenlik Mirzəcanisli", "Konyalı", "Qəza nişanı", "Sarı yaylıq", "Ota nanayı", "Çıldır zinharısı", "Aşıq Tüccarın nanayı", "Ağbaba zarıncısı", "Sö-rəyeli", "Tərcümanı", "Summanı", "Atüstü", "Söreyeli", "Dəli hicranı", "Qırdoğlu", "Dərbədəri", "Qars gözəlləməsi", "Çıldır", "Baharı", "Rəhmanı", "Sirri-sübhən", "Göyatlı", "Dovşanquluoğlunun gəraylısı", "Qaracaoğlan", "Daşdanoğlu", "Asıroğlu", "Durmuşoğlu", "Çalapaq", "Tərəkəmə", "Türkməni", "İsgəndəri", "Ağbaba gülü", "Gəlin nanayı" və b.) mahir ifaçısı idi. O, otuz üç dastanı sinədən bilirdi. Yaxşı dastançı aşiq kimi şöhrəti eldən-ələ, dildən-dilə yayılmışdır. Bundan əlavə

Qərbi Azərbaycanımızın aşiq poeziyası...

aşiq Ağbaba regional dastanlarının ("Qaracaoğlan", "Qaçax Yusif", "Qulamsöyüm", "Aybeniz-Gündoğan", "Yetim Məhəmməd", "Yaralı Mahmud" və b.) mahir bilicisi sayılırdı. Aşıq İsgəndər həm də yaradıcı aşiq olduğundan bir neçə aşiq rəvayəti ("Qaçaq Usuf oğlu Məmmədveli", "El-lərkətdi Bilalın ermənilərnən qabaxlaşması", "Məşədi Paşa", "Hərifənin küsməyi" və b.) yaratmışdır. Aşıq İsgəndər Ağbaba mahalında doğulsa da, taleyinə deportasiya yazılıb. Erməni şovinistləri tərəfindən Qərbi Azərbaycandan didərgin salınan soydaşlarımız arasında xalqımızın böyük ozanı da vardı. Aşıq İsgəndər 1992-ci ildə Şəmkirdə vəfat edib. Aşıq İsgəndər Ağbabalı Ağbabanın sonuncu azman aşığıdır.

Ağbaba aşiq mühitinin digər adı bəlli ozanı aşiq Qərib Hasan olub ki, onun da şeirlər gəlib çatıb. *Qərib Hasan bu vəhşətdən ah çəkər.* *Fəryad edər, gözlərindən yaş tökər.* *Qan içində yatır burda bəy-nökər,* *Oyuq gözə, o qıcanmış dişə bax.* *Qərbi Azərbaycanın Dərələyəz mahalı da güclü aşıqlar, el şairləri yetirib.* *Soruşmursan dost-tanışdan hardasan?* *Sağım yağı, solum düşmə, dardayam.* *Dörd bir yanım dəmir qəfəs tordayam,* *Yetiş dada, canım-gözüm, hardasan?* *Yapon bu yerlərdə meydan sulayır,* *Nijde belimizdə ocaq qalayır.*

Ağbaba aşiq mühitinin digər adı bəlli ozanı aşiq Qərib Hasan olub ki, onun da şeirlər gəlib çatıb. *Qərbi Azərbaycanın Dərələyəz mahalı da güclü aşıqlar, el şairləri yetirib.* *Soruşmursan dost-tanışdan hardasan?* *Sağım yağı, solum düşmə, dardayam.* *Dörd bir yanım dəmir qəfəs tordayam,* *Yetiş dada, canım-gözüm, hardasan?* *Yapon bu yerlərdə meydan sulayır,* *Nijde belimizdə ocaq qalayır.*

layır. *Yurdumuzda-yuvamızda bayquş ulayır,* *Sönür od-ocağım, gözüm hardasan?*

Bu iki bənd şeir isə Dərələyəzli ustad sənətkar, aşiq Cəlil Məxsusdur. Yazılanlara görə, Dərələyəzli Aşıq Cəlil Dərələyəz aşiq mühitinin ustad aşığıdır, bu mahalın Sallı kəndindədir. Bu böyük aşığın indiyə qədər cəmi beş şeiri, yəni üç qoşması və iki tənqisi dövrümüze qədər gəlib çatıb. Aşıq Cəlil həm də Dərələyəz aşiq mühitində bəstəçi aşiq kimi də tanınmışdır. Onun on iki aşiq havası məlumdur. Bu ustad aşığın on beş şeyirdi olmuş, onların arasında el sənətkarının üç oğlu da bu sənətə könül verib. Aşıq Cəlil haqqında xüsusi araşdırma, tədqiqat aparılmayıb. Gələcəkdə belə araşdırmaların aparılması Aşıq Cəlilin ədəbi irsinin ətəflı işıqlandırılmasına imkan yaradacaq. Tədqiqatçılar qeyd edir ki, Dərələyəz aşiq mühitinin formalaşması və inkişafı təbii ki, Göyçə aşiq mühiti ilə qarşılıqlı təmas və mədəni münasibətlərlə bağlıdır. Göyçə aşıqlarının Dərələyəz mahalına toyduyuna çağırılması inkişaf əhənginin eyni axarla getməsinə geniş imkan və şərait yaradıb. Bunlardan əlavə, gah Göyçə aşıqlarının Dərələyəz aşıqlarını, gah da əksinə - Dərələyəz aşıqlarının Göyçə aşıqlarının saz-söz meydanına çağırması və sənət imtahanına çəkməsi də inkişafda az iş görməyib. Bu barədə tədqiqatçılar yazıb. Unutmamış deyək ki, məşhur "Cəlili" saz havası da dərələyəzli aşiq Cəlilin adı ilə bağlıdır.

Qərbi Azərbaycanın digər aşiq-şair Vedibasər mahalının Qarabağlar kəndində anadan olan aşiq Xudayardır. Aşıq Xudayarın da şeir xəzinəsindən nümunələr qalıb.

Abbasqulu bəy dönüb aslanı, şirə,

Qoymayır ki, yağılar Vediyə girə.

Tağı bəy göndərmir qoşuna cərə,

Zeyvə-Düdəngini eyləyib Şürə.

Qılıncı əlində Xan Abbasqulu,

Xalqının ümüdü can Abbasqulu...

Xəyalən Qərbi Azərbaycan ellərini qarış-qarış gəzib bu ozanların, sözü ilə tarix yazanların bir qisminin yaradıcılığı, poeziyası barədə danışdıq. Barəsində danışa bilmədiyimiz ustadlar haqda isə növbəti yazılarımızda danışacağıq. Ağ aşıqdan və şeyirdi Qızılüstəngli aşiq Alıdan və digər ustadlardan başqa yazılarda bəhs edəcəyik...

Yazımızı isə aşiq Xudayarın gözəl bir müxəmməsi ilə tamamlayırıq.

...Vedibasər yeriyibdi, bir qanlı davadan deyim.

Dəstəsində şir oğullar, bu eldən, obadan deyim.

Məhərrəmnən İbrahimnən, Xəlilnən Nəbodan deyim.

Andranikin bağrını yarıbdı Abbasqulu bəy!

Tanrı ona rüsxət versin, müsəlmanın dayağıdı!

Yoxsulların, fağırın evlərinin çırağıdı!

Ay Xudayar, bu mərd oğul qoçaxların qoçağıdı!

Bu millətin xilasına durubdu Abbasqulu bəy!

İradə SARIYEVA